

VOGELS

DE GROTE
ANWB VOGELGIDS
VAN EUROPA

ILLUSTRATIES EN BIJSCHRIFTEN
KILLIAN MULLARNEY
DAN ZETTERSTRÖM
TEKST EN KAARTEN
LARS SVENSSON

INHOUD

Voorwoord en dankwoord	1		
Inleiding	8		
Soortbeschrijvingen	14–421		
ZWANEN <i>Cygnus</i>	14		
GANZEN <i>Anser, Branta</i>	14, 16	UILEN Strigiformes	230
GRONDELEENDEN Anatini	24	NACHTZWALUWEN Caprimulgidae	242
DUIKEENDEN <i>Aythya, Netta</i>	30	GIERZWALUWEN Apodidae	244
HYBRIDE EENDEN	34	HOP, IJSVOGELS <i>Upupa, Alcedinidae</i>	248
EIDERS <i>Somateria, Polysticta</i>	36	BIJENETERS Meropidae	250
ZEE-EENDEN <i>Melanitta, Clangula, Histrionicus</i>	38	SCHARRELAAR <i>Coracias</i>	250
BRILDUIKERS <i>Bucephala</i>	42	SPECHTEN Picidae	252
ZAAGBEKKEN <i>Mergellus, Mergus</i>	42	LEEUWERIKEN Alaudidae	258
WITKOPEENDEN <i>Oxyura</i>	44	ZWALUWEN Hirundinidae	268
ZELDZAME EENDEN	46	PIEPERS EN KWIKSTAARTEN Motacillidae	272
RUIGPOOTHOENDERS Tetraoninae	48	WATERSPREEUW, PESTVOGEL, ZIJDESTAART <i>Cinclus, Bombycilla, Hypocolius</i>	282
PATRIJZEN, FAZANTEN Phasianinae	52	HEGGENMUSSEN Prunellidae	284
VECHTKWARTEL, KWARTELKONING <i>Turnix, Crex</i>	58	NACHTEGALEN, ROODSTAARTEN etc Muscipapidae	286
DUIKERS Gaviidae	60	TAPUITEN <i>Oenanthe</i>	294
FUTEN Podicipedidae	64	LIJSTERS Turdidae	306
ZEEVOGELS OBSERVEREN	67	NOORD-AMERIKAANSE LIJSTERS	310
STORMVOGELS, PIJLSTORMVOGELS, STORMVOGELTJES Procellariiformes	68	AZIATISCHE LIJSTERS	312
JAN-VAN-GENTEN Sulidae	76	ZANGERS Sylviidae etc	314
ALBATROSSEN Diomedidae	76	GOUDHANEN, WINTERKONING <i>Regulus, Troglodytes</i>	348
PELIKANEN Pelecanidae	76	VLIEGENVANGERS Muscipapidae	350
AALSCHOLVERS Phalacrocoracidae	78	MEZEN Paridae etc	354
REIGERS, OIEVAARS EN IBISSEN Ciconiiformes	80	BOOMKLEVERS Sittidae	362
FLAMINGO'S Phoenicopteridae	86	ROTSKRUIPER Tichodromidae	364
ROOFVOGELS Accipitriformes	88	BOOMKRUIPERS Certhiidae	364
VISAREND Pandionidae	89	KLAUWIENEN Laniidae	366
GIEREN <i>Gypaetus, Gyps, Neophron</i> etc	90	BOSKLAUWIENEN Malaconotidae	370
ARENDE	94	BUULBUULS Pycnonotidae	372
WOUWEN <i>Milvus, Elanus</i>	104	HONINGZUIGERS Nectariniidae	372
KIEKENDIEVEN <i>Circus</i>	104	TIMALIA'S Timaliidae	374
BUIZERDS <i>Buteo</i>	110	KRAAIEN Corvidae	374
WESPENDIEVEN <i>Pernis</i>	110	SPREEUWEN Sturnidae	382
SPERWERS <i>Accipiter, Melierax</i>	116	WIELEWALEN Oriolidae	384
VALKEN Falconidae	120	MUSSEN Passeridae	386
RALLEN Rallidae	128	VINKEN Fringillidae	390
KRAANVOGELS Gruidae	132	KRUISBEKKEN <i>Loxia</i>	400
TRAPPEN Otidae	134	GORZEN Emberizidae	406
STELTLOPERS Charadriiformes	136	NOORD-AMERIKAANSE ZANGVOGELS	418
SCHOLEKSTER, KLUTEN <i>Haematopus, Recurvirostra, Himantopus</i>	138	VIREO'S Vireonidae	418
GRIELEN, RENVOGEL, VORKSTAARTPLEVIEREN <i>Burhinus, Cursorius, Glareola</i>	140	AMERIKAANSE ZANGERS Parulidae	418
PLEVIEREN Charadriidae	142	TROEPIALEN Icteridae	420
STRANDLOPERS Scolopacidae	152	Dwaalgasten	422
JAGERS Stercorariidae	178	Extreme dwaalgasten	440
MEEUWEN Laridae	182	Ingevoerde en (vermoedelijk) ontsnapte soorten	446
STERNS Sternidae	202	Literatuur	454
MOERASSTERNS <i>Chlidonias</i>	212	Register	458
ALKEN Alcidae	216	Illustratieverantwoording Dwaalgasten en Ingevoerde en (vermoedelijk) ontsnapte soorten	477
ZANDHOENDERS Pteroclididae	220		
DUIVEN, TORTELS Columbidae	222		
KOEKOEKEN Cuculidae	228		

VOORWOORD EN DANKWOORD

Vogels is een luxe koffietafeleditie van de derde editie van de *ANWB Vogelgids van Europa*, die in 2023 verscheen. De inhoud van beide versies is hetzelfde, alleen de uitvoering verschilt. Ongeacht welke uitvoering je voorkeur heeft – of wat je ervan weerhoudt om beide boeken te bezitten – is de inhoud bedoeld om de determinatie van de vogelsoorten van Europa en het Middellandse Zeegebied te vergemakkelijken.

Het succes van de *ANWB Vogelgids van Europa* was zowel voor de auteurs als voor de uitgevers een groot genoegen. De gids is inmiddels in 23 talen uitgebracht en er zijn in totaal meer dan een miljoen exemplaren verkocht, waaronder 300 000 in Brittannië en Ierland. Deze cijfers bevestigen het idee dat we erin zijn geslaagd een moderne vogelherkenningsgids te maken die zowel gepassioneerde vogelaars en serieuze ornithologen aanspreekt als mensen die een meer algemene belangstelling voor vogels en vogels kijken hebben. De eerste editie stamt uit 1999, 10 jaar later volgde een herziene en verbeterde versie waarin nieuwe ontwikkelingen in de taxonomie werden verwerkt en die ook de vorderingen in de kennis over vogeldeterminatie weerspiegelden.

Deze herziene derde editie handhaaft een inmiddels vertrouwde volgorde van ordes en families. We denken dat het handig is om die oude volgorde te blijven gebruiken ondanks dat die inmiddels enigszins achterhaald is. Het vergemakkelijkt namelijk het zoeken naar bepaalde bladzijden en vermindert het aantal keren dat men eerst vruchteloos heen en weer zit te bladeren om uiteindelijk toch maar via het register op de juiste plek te komen. Daarmee is niet gezegd dat we de waarde van taxonomische ontwikkelingen niet inzien – nieuwe ontdekkingen op het gebied van verwantschappen tussen soorten en families zijn zeker van belang. Maar we denken dat een veldgids vooral bedoeld is om er snel een bepaalde vogelsoort betrouwbaar mee te determineren; steeds nieuwe veranderingen in de volgorde tussen edities van de gids zijn daarbij niet handig voor de gebruikers.

Door het toevoegen van 32 extra pagina's is er voor verschillende groepen meer ruimte beschikbaar voor zowel tekst als afbeeldingen. Dat gebeurde bij hoenders, duikers, sommige roofvogels, sterns, uilen, gierzwaluwen, spechten, zwaluwen, roodstaarten en enkele andere verwanten van de vliegenvangers (de voormalige 'kleine lijsterachtigen'), mezen en enkele vinken en gorzen. Meer dan 50 platen zijn volledig nieuw of zijn geheel of gedeeltelijk opnieuw geschilderd. Ook zijn er verschillende nieuwe 'vogelvignetten' toegevoegd. Het gedeelte over dwaalgasten is uitgebreid ten behoeve van meer afbeeldingen en langere teksten voor verschillende soorten.

We bedanken allen die in de loop der jaren contact met ons opnamen met adviezen, commentaren en verzoeken voor verbeteringen. Wanneer we zelf vragen hadden, waren vrienden en experts behulpzaam door belangeloos hun kennis te delen. De meesten van hen werden al bedankt in het voorwoord van de eerdere edities, maar sommigen verdienen het om opnieuw te worden genoemd. Allereerst willen we

speciaal Hans Larsson danken voor het schilderen van ontbrekende afbeeldingen in de secties met geïntroduceerde en ontsnapte soorten (zie p 477). We danken ook Amir Ben Dov, Marcel Haas en André van Loon voor nuttige suggesties.

LS bedankt Marc Adams, Per Alström, Vladimir Arkhipov, Pierandrea Brichetti, Nigel Collar, José Luis Copete, Jochen Dierschke, Paul van Els, Magnus Hellström, Ulf Johansson, Sakari Kauppinen, Jan Bolding Kristensen, Tor Audun Olsen, James V Remsen, Hadoram Shirihai, William Velmela and Henrik Waldenström voor hun bruikbare uitwisseling van ideeën en hulp bij het vinden van belangrijke feiten. Arkhipov was behulpzaam bij mijn laatste (sic!) meer serieuze expeditie naar de Altai in het zuiden van Siberië. Anderen die hielpen bij het verbeteren van de verspreidingskaarten of op fouten wezen zijn Peter H Barthel, Arnoud van den Berg, Gianni Conca, Pierre-André Crochet, Jerzy Dyczkowski, Joe Hobbs, Chas Holt, Steve István, Erling Jirle, Yann Kolbeinsson, Markus Lagerqvist, Stephen Menzie, Klaus Malling Olsen, Uku Paal, Gösta Peper, Katarina Slabeyova en Robert Tovey.

KM is vooral Mark Constantine dankbaar voor zijn onschatbare adviezen en zijn geduld bij andere lopende projecten. Mijn vrienden Paul Archer, Arnoud van den Berg, Oscar Campbell, Derek Charles, Pierre-André Crochet, Dave Daly, Davey Farrer, Dick Forsman, Joe Hobbs, Steve Howell, Richard Johnson, Lars Jonsson, Paul Kelly, Ian Lewington, James Lidster, Pat Lonergan, Dave McAdams, James McCallum, Colm Moore, John Murphy, René Pop, Magnus Robb, David Sibley, Julian Smith, Dave Suddaby, Daniel López Velasco en Alyn Walsh zorgden voor inspirerende discussies of gezelschap, soms beide. Verder ook dank aan Peter Adriaens, David Bakewell, José Luis Copete, Andrea Corso, Chris Gibbins, Barak Granit, Magnus Hellström, Richard Johnson en Mars Muusse voor het delen van hun expertise en adviezen. Ten slotte ook een woord van dank aan de makers van het online platform eBird van Cornell Lab of Ornithology, een ware goudmijn van miljoenen vogelfoto's van over de gehele wereld die hielpen bij het oplossen van allerlei interessante kwesties op gebied van determinatie en leeftijdsbepaling.

DZ bedankt Mehdi Chetibi, Pierre-André Crochet, Javier Elorriaga, Avi Meir, David Monticelli, Peter Öhrström, Yoav Perlman, Olof Persson, Lars Petersson, George Rajebashvili, Yeray Seminario en Elchin Sultanov voor hun hulp en ondersteuning bij allerlei zaken. Speciaal dank aan mijn vrienden Stefan Asker en Göran Ekström voor stimulerende discussies tijdens onze vele buitenlandse reizen in de loop van vele jaren.

En opnieuw bedanken we onze families en vrienden voor hun steun en geduld. En ook een warm woord van dank aan onze senior-redacteur Martin Ransgart en onze hoofduitgever, Bonnier Fakta, voor al hun hulp en vertrouwen.

Lars Svensson, Killian Mullarney & Dan Zetterström

KILLIAN MULLARNEY

Killian Mullarney (illustraties en bijschriften) is een van de meest vooraanstaande vogelschilders van onze tijd en is tevens een hooggewaardeerd ornithologisch expert met een enorme veldervaring. Hij was vanaf het begin bij het project van de *Collins Bird Guide* betrokken. Van 1980-2008 was hij lid van de Irish Rare Birds Committee en hij is een vaak geraadpleegde expert op het gebied van vogelherkenning door zowel vogeltijdschriften (bijvoorbeeld *Birding World*, *Birdwatch* en *Dutch Birding*) als door zeldzaamhedencommissies wereldwijd. Dat hij een autoriteit is op het gebied van onder meer zeevogels blijkt ook overduidelijk uit zijn bijdragen aan dit boek. Hij woont met zijn gezin in Wexford, Ierland, maar zijn interesse in vogels bracht hem naar verre bestemmingen zoals China, Noord-Amerika en het Midden-Oosten, maar ook naar gebieden overal in Europa.

DAN ZETTERSTRÖM

Dan Zetterström (illustraties en bijschriften) wordt beschouwd als een van de beste vogelschilders van de wereld en is een erkend specialist op het gebied van vogelherkenning. Door zijn talloze reizen in Europa en het Middellandse Zeegebied, maar ook naar meer afgelegen landen, vooral op het noordelijk halfrond, heeft hij ervaring opgedaan met vrijwel elke in deze gids behandelde vogelsoort. Van 1989-97 versterkte hij het team achter de eerste editie van de *Collins Bird Guide*. Sindsdien hebben zijn vele ideeën, kennis en werklust een zeer belangrijke invloed gehad bij de totstandkoming en het ontwerp van dit boek. Daarnaast heeft hij aan verschillende andere vogelboeken bijgedragen, onder meer *Philip's guide to birds of Britain and Europe*, *The birds of the Western Palearctic* en *Handbook of bird identification*. Hij woont in de omgeving van Karlstad in het westen van Zweden.

LARS SVENSSON

Lars Svensson (tekst en kaarten) is een gerenommeerde Zweedse ornitholoog. In de jaren 1980 was hij de initiator van deze vogelgids en van begin af aan betrok hij wijlen Peter J Grant en Killian Mullarney bij het project. Naast enkele andere boeken is hij vooral bekend als auteur van *Identification guide to European passerines*, een determinatiegids gericht op vogelringers, als hulp bij het bepalen van leeftijd en geslacht van Europese zangvogels in de hand. Hij was redacteur van het tijdschrift *Vår Fågelvärld* (1971-74), richtte de eerste Zweedse zeldzaamhedencommissie op en was daarvan voorzitter van 1976-81. Tevens was hij lid van zowel de Zweedse als Britse taxonomische commissies. Hij is auteur of co-auteur van andere boeken en meerdere gezaghebbende artikelen over vogels en hun herkenning. Hij woont afwisselend in Torekov in het zuiden van Zweden en Stockholm, maar heeft talloze verre reizen gemaakt om vogels te bestuderen. In 2004 ontving hij een eredoctoraat van de Universiteit van Uppsala. In 2018 verschenen de eerste twee delen van *Handbook of Western Palearctic birds* dat hij samen met Hadoram Shirihai schreef.

INLEIDING

In dit boek worden alle vogelsoorten behandeld die broeden of regelmatig voorkomen in Europa, Noord-Afrika ten noorden van 30°N, en een groot deel van het Midden-Oosten (Israël, Palestina, Jordanië, Libanon, Syrië, Turkije, Armenië, Georgië en Azerbeidzjan). Eveneens behandeld worden de vogels van de Canarische Eilanden, Madeira en het Sinaï-schiereiland, maar niet die van de Azoren, Kaapverdische Eilanden, Irak en Iran. De oostgrens van Europa wordt gevormd door het Oeralgebergte, de Oeralrivier en de Kaspische Zee. Dit is grofweg het deel van de wereld dat vaak wordt aangeduid als het West-Palearctische gebied (WP).

In deze gids worden meer dan 770 soorten beschreven, inclusief 59 apart gerangschikte dwaalgasten. Daarnaast worden 31 soorten apart behandeld omdat waarnemingen waarschijnlijk betrekking hebben op uit gevangenschap ontsnapte vogels of op nakomelingen van exemplaren die oorspronkelijk in het gebied werden geïntroduceerd. Tevens wordt een opsomming gegeven van meer dan 100 'extreme' dwaalgasten afkomstig van andere continenten.

Taxonomie en namen

In deze editie diende voor de taxonomie noodgedwongen de voorkeur van de auteur te worden gevolgd. Dit betekent dat deze op een aantal plaatsen afwijkt van de vorige editie en van de taxonomische beslissingen van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA); deze commissie neemt besluiten over soorten en ondersoorten die in Nederland zijn vastgesteld. Indien van toepassing wordt in de tekst uitgelegd wat de taxonomische opvatting in Nederland (cq van de CSNA) is. De wetenschappelijke naam van een soort wordt in het Latijn (of in verlatijnste vorm) geschreven en bestaat uit twee woorden, de genusnaam (met een hoofdletter aan het begin) en het epitheton (de soortaanduiding, die geheel met kleine letters wordt geschreven). Het wordt aanbevolen dat de wetenschappelijke namen van genera, soorten en ondersoorten cursief worden weergegeven. Zo is bijvoorbeeld *Limosa limosa* de wetenschappelijke naam van de Grutto.

Om de geografische variatie binnen een soort aan te geven, worden duidelijk herkenbare populaties – de zogeheten ondersoorten (subspecies; ook afgekort als ssp) – met een derde woord aangeduid, de ondersoortaanduiding (bijvoorbeeld IJslandse Grutto *Limosa limosa islandica* van het uiterste noordwesten van Europa, tegenover Grutto *Limosa limosa limosa* van Nederland en centraal Europa). In verband met de beperkte ruimte worden in dit boek alleen de duidelijkste en best herkenbare ondersoorten besproken en/of afgebeeld. Voor volledigheid kan de geïnteresseerde lezer terecht bij handboeken en checklists, bijvoorbeeld Vaurie (1959, 1965), Cramp et al (1977-1994) en Dickinson (2003).

In enkele gevallen is het epitheton tussen haakjes gezet gevolgd door de ondersoortaanduiding, bijvoorbeeld *Sylvia (sarda) balearica*. Dit geeft aan dat de taxonomische status van een soort of ondersoort op basis van de huidige kennis niet eenduidig bepaald is. Een aantal van de in dit boek genoemde ondersoorten kan wellicht beter als soort worden beschouwd.

Op enkele uitzonderingen na komen de Nederlandse na-

men van Nederlandse soorten overeen met die in *Zeldzame vogels van Nederland* (van den Berg & Bosman 2001) en de Nederlandse namen van overige soorten met die in *IOC World Bird List* (www.worldbirdnames.org) en *Dutch Birding vogelnamen* (van den Berg 2023).

Taxonomische overwegingen zijn in dit boek ondergeschikt gemaakt aan praktische bij de keuze van soortvolgorde binnen genera en, in sommige gevallen, families. Het enige doel hiervan is om die soorten bij elkaar te brengen die het meest op elkaar lijken en zo een vergelijking te vergemakkelijken. Recent moleculair-biologisch onderzoek heeft nieuwe inzichten opgeleverd in de onderlinge verwantschappen en daarmee de rangschikking van soorten, genera en families. Dit betekent dat de hier toegepaste volgorde niet in alle aspecten overeenstemt met huidige inzichten over de evolutionaire geschiedenis en verwantschappen. Maar stabiliteit en een reeds bekende volgorde helpen de lezer om snel de gewenste soorten te kunnen vinden.

Status in Nederland

Om direct te kunnen zien of een soort in Nederland een algemene verschijning of zeer zeldzame gast is, staat in de kopregel een statusaanduiding die is gebaseerd op van den Berg & Bosman (2001). Deze aanduiding bestaat uit een letter of een combinatie van letters (symbolen). Het gebruik van een beperkt aantal symbolen bevordert de eenvoud, maar heeft als nadeel dat daardoor talrijke en schaarse soorten dezelfde aanduiding kunnen krijgen. De symbolen worden hieronder verklaard.

Voorkomen in Nederland

- B** broedt sinds 1990 jaarlijks met meer dan 50 paren.
- b** heeft gedurende 1900-2022 gebroed maar in 1990-2022 niet elk jaar; of wel jaarlijks maar in 1990-2022 met minder dan 50 paren.
- J** jaargast (gehele jaar aanwezig).
- D** doortrekker.
- W** wintergast (in winter aanwezig).
- Z** zeldzame soort (dwaalgast) die in de periode 1800-2022 is vastgesteld, sinds 1980 niet meer dan gemiddeld twee keer per jaar en waarvan alle gevallen van na 2000 door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) dienen te worden beoordeeld.
- I** influx- of invasiegast (in sommige jaren aanwezig, soms talrijk).
- (I)** soorten waarvan het regelmatige voorkomen in Nederland uitsluitend is gebaseerd op uitgezette of ontsnapte individuen.
- in Nederland in 1800-2022 niet vastgesteld

Indien de status in België sterk van die in Nederland verschilt, wordt dat in veel gevallen aangegeven.

Voor de meest actuele status van zeldzame soorten in Nederland, zie www.dutchavifauna.nl.

Verspreidingskaarten

Naast de aanduiding van de talrijkheid zijn voor de meeste soorten verspreidingskaarten afgebeeld, die het mogelijk maken om snel vast te stellen of een bepaalde soort op een bepaalde plaats in een bepaald seizoen wel of niet verwacht kan worden. Hoewel het noodzakelijk was om de kaarten klein te houden, geven deze niettemin een handig overzicht van het normale voorkomen. In tegenstelling tot veel andere boeken is op de kaarten ook aangegeven waar – voor zover bekend – de vogels normaliter op de voorjaars- en najaarstrek voorkomen.

Afmetingen van vogels

Elke soortbeschrijving begint met een aanduiding van de grootte van een vogel. Deze wordt uitgedrukt als de lengte in centimeters van snavelpunt tot staartpunt, gemeten aan een uitgestrekte vogel (L). Voor de meeste vogels die vaak in vlucht zijn te zien, wordt de spanwijdte, de afstand tussen beide vleugelpunten, vermeld (S).

Om de normale variatie in grootte binnen een soort aan te geven, wordt in plaats van een enkele gemiddelde maat altijd een variatiebreedte gegeven. Velen zijn zich niet bewust van de grootte van de normale variatie en daardoor kan men gemakkelijk een foutieve conclusie trekken wanneer de determinatie te zeer gebaseerd is op afmetingen.

De lengtematen zijn grotendeels gemeten aan een reeks goed geprepareerde balgen (huiden) en in sommige gevallen van vers dode of levende vogels. (Er zijn nauwelijks maten overgenomen uit de grote handboeken.)

De spanwijdtes zijn bedoeld om de grootst mogelijke afmeting aan te geven die een vogel in vlucht bereiken kan. (Iets grotere afmetingen worden bereikt wanneer bij een levende vogel de vleugels worden gestrekt door aan de slagpennen te trekken, maar dergelijke kunstmatige afmetingen zijn hier vermeden.) Nogal wat in de huidige literatuur gepubliceerde afmetingen zijn misleidend. De in dit boek vermelde maten zijn voor een groot deel gemeten aan levende vogels, aangevuld met metingen aan balgen en foto's.

Terminologie en symbolen

Om dit boek makkelijk toegankelijk te maken voor een breed publiek met interesse in vogels en natuurlijke historie, is ornithologisch jargon tot een minimum beperkt. Er zijn echter enige technische termen die onmisbaar zijn om teksten over soortherkenning goed te kunnen begrijpen, zoals de precieze termen voor verschillende verenkleed en leeftijden, en deze worden hieronder verklaard. De meeste termen die betrekking hebben op het verenkleed, de topografie van de vogel, worden ook verklaard op de binnenzijde van de

omslag. De maanden van het jaar worden afgekort met de eerste drie letters (dus: jan, feb, maa, apr, mei, jun, jul, aug, sep, okt, nov, dec).

VERENKLEDEN EN LEEFTIJDEN

juveniel (*juv*; juveniel kleed) – het eerste complete verenkleed waarin een jonge vogel vliegvlug wordt.

post-juveniel – alle verenkleed en leeftijden die volgen op het juveniele kleed.

jong – onnauwkeurige term die gewoonlijk betrekking heeft op juveniel en/of 1^e winterkleed zonder hiertussen onderscheid te maken.

onvolwassen (*onv*; ook immatuur of *imm*) – onnauwkeurige term voor vogels die niet meer het juveniele, maar ook nog niet het adulte verenkleed dragen (soms ook gebruikt voor alle verenkleed behalve het adulte).

1^e *najaar* – vogel in het eerste najaar, 2 tot 5 maanden oud. De term heeft betrekking op de leeftijd, niet op een bepaald verenkleed.

1^e *winter* (eerste winterkleed) – volgt op het juveniele kleed en wordt doorgaans in het najaar door gedeeltelijke rui (bij enkele soorten door volledige rui) gevormd en tot het voorjaar van het tweede kalenderjaar gedragen.

1^e *zomer* (eerste zomerkleed) – vervangt in late winter/voorjaar van het tweede kalenderjaar het eerste winterkleed; wordt door gedeeltelijke rui (bij vele soorten door volledige rui) gevormd of verschijnt door sleet van veerranden. Wordt gedragen tot de volgende rui, doorgaans in late zomer/najaar van hetzelfde jaar, wanneer het wordt vervangen door het tweede-winterkleed.

2^e *winter* (tweede winterkleed) – ontstaat door volledige rui (bij vele soorten door gedeeltelijke rui) in nazomer/najaar van het tweede kalenderjaar en wordt gedragen tot de volgende rui in het voorjaar van het derde kalenderjaar.

2^e *zomer* (tweede zomerkleed) – gedragen in de zomer van het derde kalenderjaar (wanneer de vogel dus twee jaar oud is); wordt meestal door gedeeltelijke rui in voorjaar gevormd en tot de volledige rui in nazomer/najaar gedragen. Bij enkele grote soorten (bijvoorbeeld bij grote meeuwen) zijn ook nog een derde winterkleed en een derde zomerkleed te onderscheiden.

subadult (*subad*) – bijna volwassen, nog niet het adulte verenkleed; onnauwkeurige term, wordt vaak gebruikt wanneer de precieze leeftijd moeilijk vast te stellen is, zoals bij roofvogels of grote meeuwen.

adult (*ad*) – aanduiding voor de volwassen (geslachtsrijpe) vogel. Sommige soorten zien er hetzelfde uit in zomer en winter; andere hebben verschillende kleden, adult zomer en adult winter.

adult zomerkleed (*ad zomer*) – gedragen door volwassen vogels tijdens het zomerhalfjaar, vaak kleurrijk. De aanduiding geldt ook voor het vrouwtje! Het wordt bij de meeste soorten door gedeeltelijke rui in het voorjaar gevormd; bij enkele soorten door volledige rui, of eenvoudig door het afslijten van brede, opvallend gekleurde veerranden, waaronder het bont gekleurde deel van de veren verborgen lag.

adult winterkleed (*ad winter*) – wordt bij volwassen vogels meestal door volledige rui tijdens of na de broedtijd gevormd en tijdens het winterhalfjaar gedragen; meestal minder opvallend gekleurd dan het zomerkleed.

ZWANEN *Cygnus*

Zeer grote, witte watervogels met lange hals. Zwaar gebouwd en stijgen moeizaam op van water, trappend, met krachtige vleugelslagen. Onhandige, waggelende gang. Zoeken voedsel (meestal waterplanten) in ondiep water. Nest op grond of op berg plantaardig materiaal in of op oever van moeras of meer. Monogaam, paar blijft leven lang bijeen. 's Winters in troepen.

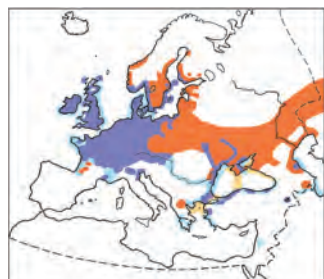
KNOBBELZWAAN *Cygnus olor*

BI
L 140-160 cm (lichaam c 80 cm), S 200-240 cm. Broedt op zoetwatermeren, vijvers en sloten, doorgaans met riet, ook langs kusten. Nest een grote hoop rietstengels of zeewier. Niet schuw, kan op broedplaats agressief zijn. Mannetjes houden territoriale gevechten, met lange 'glijpartijen' op water en heftig met vleugels slaand. In jun-sep ruiend in grote groepen, onder meer in IJsselmeer- en Deltagebied. **HERKENNING** *Enorm groot*. Verenklee *wit*. Hals zeer lang, kop klein. Staart relatief lang en puntig (goed kenmerk wanneer vogel grondelt). *Snavel oranjerood met opvallende zwarte knobbel* op voorhoofd, zwarte neusgaten, snijranden en nagel. *Hals* wordt zwemmend *vrij recht* (als Wilde Zwaan), maar vaker in *soepele S-vorm* gebogen gehouden. Dreighouding met *als zeilen omhooggehouden vleugels en kop achterover boven rug* kenmerkend. ♂ en ♀ gelijk (♂ groter; snavelknobbel van ♂ groter, vooral in broedtijd; snavelkleur van ♂ dieper oranje). Op grote afstand in vlucht moeilijk te onderscheiden van Wilde Zwaan; soms lijkt kop echter aan voorzijde 'recht afgesneden'. Juveniel: grijsbruin met roze tint; snavel aanvankelijk donkergrijs, vervolgens rozegrijs, zonder knobbel. Te onderscheiden van Wilde Zwaan aan *donkerder en bruiner verenklee*, vlekkeriger. Krijgt wit verenklee in 1^e zomer of 2^e najaar. Een zeldzame variëteit ('Poolse Zwaan') is bij geboorte al puur wit. **GELUID** Meest gehoorde roep een explosief, snuivend of knorrend *hieorr!* Contactroep van alleen zwemmende vogels soms een meeuwachtig *ga-oh*. Onvolwassen vogels roepen zwak, fluitend *buuie-buuie-buuie...* Agressieve roep een 'gemeen', slangachtig sissen. Luid zingend en dreunend *geluid met elke vleugelslag* diagnostisch.

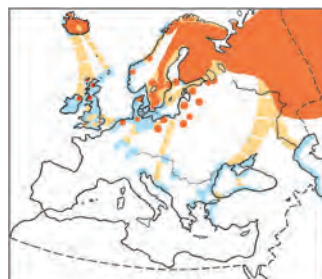
WILDE ZWAAN *Cygnus cygnus*

bw
L 140-160 cm (lichaam c 75 cm), S 205-235 cm. Broedt bij poelen op toendra, bij kleine meren en in veenmoerassen, veelal afgelegen in hoge noorden, maar recent ook steeds verder zuidelijk. Trekt naar open water in NW-Europa (vrij schaars in Nederland, meest nov-maa). Rust en foerageert vaak op stoppeldelen. **HERKENNING** *Zeer groot*. Verenklee *wit*, maar in voorjaar en zomer *kop en hals vaak bezoedeld met bruin* (zelden bij Knobbelzwaan). Hals lang, bovenste deel zwemmend meestal rechtop gehouden. Best te onderscheiden van Knobbelzwaan en Kleine Zwaan aan *lange, wigvormige, grotendeels gele snavel* met zwarte punt, waarbij gele puntige wig tot voorbij neusgat reikt.

Knobbelzwaan

Wilde Zwaan

Juveniel: *grijs* (met bruine tint), duidelijk *minder bruin en iets bleker dan juveniel Knobbelzwaan*; qua verenklee zeer gelijkend op juveniel Kleine Zwaan. Geel-zwart *snavelpatroon* van adult is bij juveniel *vuilwit-roze*, met donkere randen. **GELUID** Zeer vocaal. Roepen *luid en trompetterend*. Vergeleken met Kleine Zwaan roepen doorgaans luider, gemiddeld iets lager, met minder duidelijke tweeklank, en vaak geuit *in groepen van drie of vier (en eerste toon anders), krie-kloe-kloe*, in plaats van een of twee zoals meestal bij Kleine Zwaan. *Onbeduidend, iets sissend geluid van vleugelslagen*, anders dan zingende vleugelslagen van Knobbelzwaan.

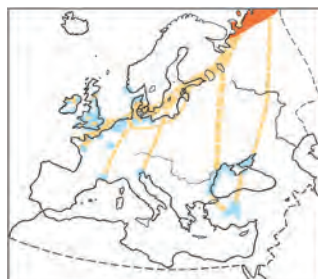
KLEINE ZWAAN *Cygnus (columbianus) bewickii*

W
L 115-127 cm (lichaam c 60 cm), S 170-195 cm. Broedt in Russische toendra, overwintert in NW-Europa (grote groepen in Nederland; vooral okt-maa). Fluitzwaan (*C (c) columbianus*) is dwaalgast uit N-Amerika (maar met zekerheid determineren is moeilijk). **HERKENNING** *Groot*. Kleinere versie van Wilde Zwaan, met *proportioneel iets kortere hals, grotere kop en meer compact lichaam en snavel*; deze verschillen zijn vaak moeilijk vast te stellen bij solitaire vogels. Meest betrouwbare onderscheid is snavelpatroon: Kleine Zwaan heeft *iets minder geel dan zwart* en het *geel vormt gewoonlijk vierkante of ronde vlek* (diagnostisch), zelden iets wigvormig (dan aan Wilde Zwaan herinnerend, maar geel reikt niet tot voorbij neusgat en met meer zwart rond mondhoek). Juveniel: grijs. Geel-zwart *snavelpatroon* van adult is bij juveniel *vuilwit-roze*, met donkere randen. **TAXONOMIE** Fluitzwaan wordt in Nederland als aparte soort beschouwd en is te herkennen aan vrijwel geheel zwarte snavel met slechts *klein* geel vlekje voor oog (0-15,8% geel; Kleine Zwaan minimaal 22,9% geel); vaak resulterend in zwart montuur dat ogen verbindt. **GELUID** Vocaal. Roept als Wilde Zwaan, maar minder trompetterend, meer keffend of gakkend, en gemiddeld hoger van toon (veel overlap; vluchtroep nogal diep) en zacht 'gebogen' (indruk van tweeklank). Klanken gewoonlijk niet herhaald in groepen van drie of vier, maar vaak in paren of enkel.

SNEEUWGANS *Anser caerulescens*

W
L 65-75 cm, S 133-156 cm. Broedt in uiterste noordoosten van Siberië (Wrangleiland) en N-Amerika. Dwaalgast in Europa, maar ook vaak ontsnapt uit gevangenschap. In Nederland iedere winter meer dan 10. **HERKENNING** *Grootte als Kleine Rietgans*. Twee vormen. Adult: *snavel en poten roodachtig*. Witte vorm is *wit met zwarte handpennen*; donkere vorm ('Blauwe Sneeuwvangans') heeft alleen *witte kop, bovenhals en staarteinde*; rest van verenklee met diverse schakeringen van grijs, lichtst op vleugel- en staartdekveren. Juveniel: *snavel en poten donkergrijs*. Verenklee lichtgrijs met witachtige bovenstaart en donkerdere slagpennen (witte vorm) of vrij uniform donkergrijs (donkere vorm). Kan

Kleine Zwaan

verward worden met kleinere Ross' Gans *A rossii* (p 446) (dwaalgast in Nederland), die een kortere snavel heeft zonder zwarte snijrand, maar met donkerblauwe wratjes op basis. **GELUID** Nogal vreemde, stijgende tweeklank, *koiek*. Alarmroep een diep gakkend *angk-ak-ak-ak*.

KNOBBELZWAAN

1^e jaars

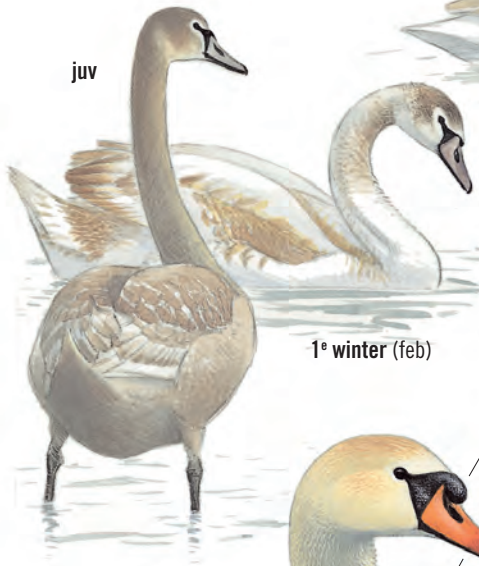
1^e jaars

contrastrijk
Knobbel

vaag patroon
Wilde/Kleine

juv

1^e winter (feb)

lange staart

ad

oranje-
rood

WILDE ZWAAN

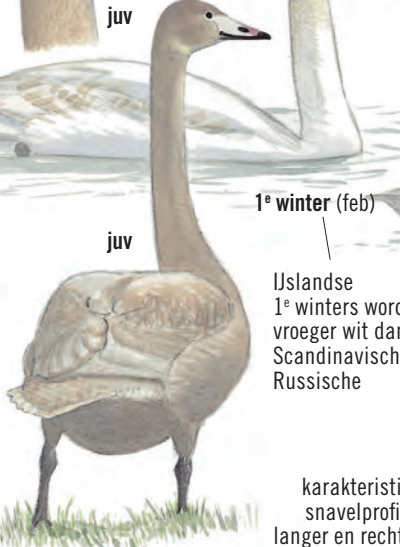

broedpaar

juv

1^e winter (feb)

juv

IJslandse
1^e winters worden
vroeger wit dan
Scandinavische en
Russische

karakteristiek
snavelprofiel,
langer en rechter
dan Kleine Zwaan

ad

geel onder
en voorbij
neusgat

KLEINE ZWAAN

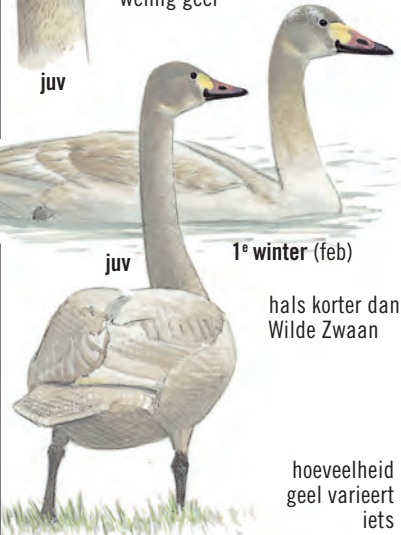
rustend op akker

juv

snavel van juv
lijkt soms lang

weinig geel

juv

1^e winter (feb)

hals korter dan
Wilde Zwaan

hoeveelheid
geel varieert
iets

ad

minder geel
op snavel
dan Wilde
Zwaan

**FLUIT-
ZWAAN**

SNEEUWGANS

met Groenlandse
Kolganzen

1^e winter

ad
(‘Blauwe
Sneeuwgans’)

ad

zwarte handpennen
onderscheiden
Sneeuwgans van
witte tamme ganzen

ad

NACHTEGALEN, ROOD-STAARTEN, TAPUITEN, ETC

Deze kleine tot middelgrote zangvogels werden vroeger gerekend tot de lijsters, maar onderzoek heeft aangetoond dat ze nauwer verwant zijn met vliegenvangers en ze maken nu deel uit van de familie Muscicapidae. Uitstekende zangers, vooral foeragerend op bessen en insecten. Trekvogels, 35 soorten.

ROODBORST *Erithacus rubecula*

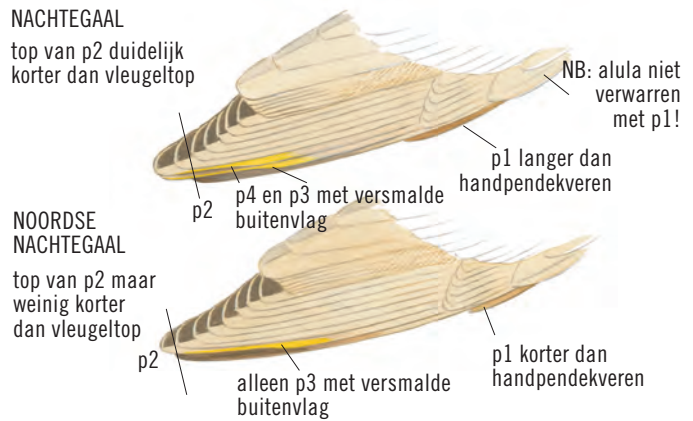
BJ

L 12½-14 cm. Broedt in bossen, open terrein met heggen en struiken, parken en tuinen, doorgaans met dichte vegetatie en open plekken. In N-Europa trekvogel. Waakzaam, maar niet schuw; gewone verschijning in tuinen, vooral 's winters, dan altijd solitair. Voedsel bestaat uit insecten, slakjes en wormen. Nestelt in holle boomstompen, tussen boomwortels en andere holten dicht bij de grond. **HERKENNING** Klein en bruin, met oranje-rood 'gezicht' en oranje-rode kin, keel en borst, en dunne, lange poten. Smalle gele vleugelstreep (duidelijkst bij juveniele). Lijkt vaak grote kop te hebben. Zet soms veren op resulte-rend in ronde en compacte indruk, maar maakt vaker slanke indruk. Hipt snel, met afhanginge vleugels, knikt en wipt met staart. Juveniel: geheel verenkleed fijn gevlekt, zonder oranje-rood. (Onder)soort *superbus* op Gran Canaria/Tenerife verschilt sterk in kleur en geluid. **GELUID** Roep een kort, hard *tik*, bij onraad en in ochtend- en avondschemering in lange, snelle reeksen, *tik-ik-ik-ik...* Alarmroep een zeer dun en scherp, moeilijk te lokaliseren *tsiiih*. Roept tijdens nachtelijke trek *ijl*, hees *tsi*. Zang begint vaak met enkele hoge, ijle, lang-gerekte noten, waarna strofe daalt in toonhoogte en versnelt met snelle, parelende klanken, met willekeurige tempo- en volumewisselingen; geen twee strofen zijn gelijk.

NACHTEGAAL *Luscinia megarhynchos*

B

L 15-16½ cm. Geniet grote naamsbekendheid van literatuur en muziek, maar zang in Nederland slechts te horen van eind apr tot begin juni (ook overdag). Broedt in loofbossen en parken met veel ondergroei, vaak bij water, maar ook in droge gebieden als duinen met dicht struikgewas. Nestelt bij voorkeur tussen brandnetels. Zomergast (apr-sep); overwintert in Afrika. **HERKENNING** Vaker te horen dan te zien, maakt eenmaal gezien 'saaie' indruk: *bovenzijde warmbruin* met *roodbruine stuit en staart*, onderzijde grijsbeige met diffuus lichtere keel. *Vrij groot zwart oog* wordt door *onopvallende witachtige oogring* geaccentueerd. Lijkt zeer veel op Noordse Nachtegaal en soms in veld niet te onderscheiden, maar van dichtbij met iets meer rode tint op bovenstaart en *zonder duidelijke grijs gemarmerde tekening op benedenkeel en borst* (maar kan hier licht grijs waas hebben). Variatie: vogels in C-Azië (ondersoort *golzii*) zijn lichter grijsbruin, en hebben langere staart, lichte randen aan tertials en lichte toppen aan dekveren. **GELUID**

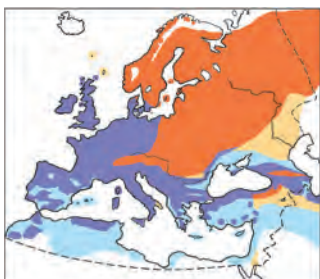
Alarmroep een fluitend, licht stijgend *huuiet* of *hwiet* (korter en lager dan Noordse Nachtegaal) en een droog, krakerig en hol *errr*. Zang krachtig, melodieus en zeer gevarieerd, met vrij korte strofen (2-4 sec) bestaande uit trillende klanken, fluittonen en lispelende en bubbelende noten; best te herkennen aan steeds terugkerende fluittonen in crescendo, *LUU LUU LUU LUU LI LI*.

NOORDSE NACHTEGAAL *Luscinia luscinia*

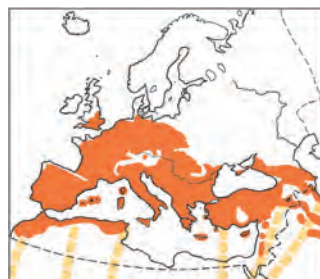
bZ

L 15-17 cm. De nachtegaal van N- en O-Europa. Hybridiseert op plaatsen met Nachtegaal waar verspreidingsgebieden overlappen; 'mengzangers' komen voor. Broedt in dicht, vochtig, schaduwrijk loofbos, vaak op vochtigere plaatsen dan Nachtegaal, vooral in hazelaars, hoog struikgewas en oevervegetatie; ook in dicht begroeide parken en tuinen. Zomergast (in Europa voornamelijk eind apr-aug); overwintert in Z-Afrika. Voedsel bestaat uit insecten, wormen, slakken en andere ongewervelden. Zeldzaam in België en Nederland (thans jaarlijks), vooral in mei-jun (zingend) en aug-sep (ringvangsten). **HERKENNING** Duidelijk groter dan verwante Roodborst. Bovenzijde bruin, onderzijde vuilwit; geen opvallende kenmerken, *behalve lichte roodbruine tint op bovenstaart*. Lijkt verwarrend veel op Nachtegaal, maar gemiddeld *iets minder roodbruin getint op staart en stuit*, en meer grijsbruin op overige bovenzijde (niet warm geelbruin). Noordse heeft doorgaans ook duidelijkere *grijze gemarmerde tekening op benedenkeel en borst* (Nachttegaal: overwegend ongevlekte grijswitte keel en borst). Iets langere handpenprojectie en andere vleugelformule kunnen vaak op foto's zichtbaar zijn. **GELUID** Alarmroep een scherp, doordringend, moeilijk te lokaliseren *ihp* (als alarmroep van Withalsvliegenvanger), ook een hard, krakend *errr*. Zang (meestal in schemering en 's nachts maar pas aangekomen vogels zingen ook overdag; tijdens stille nachten vaak op kilometers afstand te horen) ritmisch, meer luid dan mooi (maar wel bijzonder!), met strofen van klakkende en gorgelende noten, vaak ingeleid door enkele scherpe, 'peinzende' fluittonen; typisch galopperend motief is *tjukko-TJAK tjukko-TJAK tjukko-TJAK*. Zangactiviteit neemt af na start van broeden begin juni.

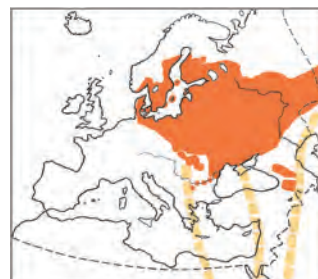
Roodborst

Nachttegaal

Noordse Nachtegaal

ROODBORST

in W-Europa een bekende en geliefde tuinvogel

(niet in verhouding)

juv

juv → 1° winter

na de rui zijn eerstejaars en adult vrijwel gelijk

ad

♂ en ♀ gelijk

ad

superbus
(Tenerife, Gran Canaria)

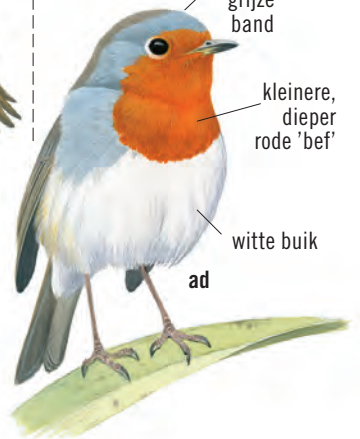
hint van lichte oogring

breder grijze band

kleinere, dieper rode 'bef'

witte buik

ad

NACHTEGAAL

in schaduw kunnen bovendelen veel kouder grijsbruin lijken

(niet in verhouding)

zelfde vogel in volle licht

egale kop, groot donker oog met dunne witte oogring

juv

lijkt op juv Roodborst, maar vorm anders, staart en stuit roodbruin

helder roodbruine staart en stuit

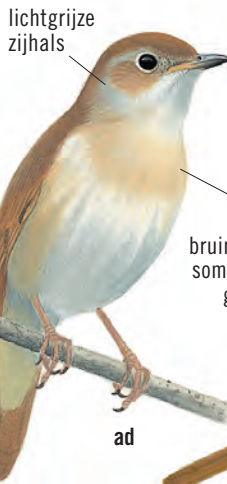
ongetekend licht geelbuik

1° winter

ad

zwaarder lichaam dan Roodborst, krachtigere vlucht roodbruin

ad

lichtgrijze zijhals

egaal beige-bruin waas soms zwak gevlekt

golzii
(C-Azië)

vaak staart oprichtend en 'vlaggend'

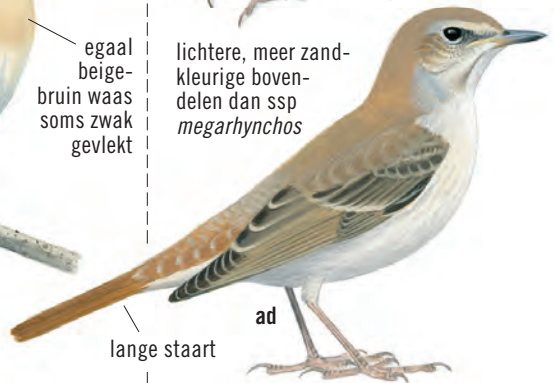
1° winter

duidelijke vleugelstrepen en toppen van dekveren; lichte stuit

subtiel meer afgetekende wenkbrauwstreep dan in Europa

lichtere, meer zandkleurige bovendelen dan ssp *megarhynchos*

ad

lange staart

NOORDSE NACHTEGAAL

vaal grijsbruin, maar soms warmer bruin, meer als Nachtegaal

meestal minder helder roodbruin dan bij Nachtegaal

vaak enige zwakke vlekking of diffuse bruine veertoppen

1° winter

ad

diffuse streep

gevlekte borst

Noorse Nachtegaal kan er soms verbazingwekkend helder gekleurd en Nachtegaalachtig uitzien

soms geen duidelijke borst-vlekken

vleugelformule (zie pagina hiernaast) kan helpen in moeilijke gevallen

KLAUWIJEREN Laniidae

Middelgrote zangvogels met lange staart, krachtige snavel met haakvormige punt, krachtige poten, scherpe nagels en doorgaans brede donkere band door of achter oog. Zitten lange tijd bewegingsloos in top van struik of boom, loerend naar prooi (insecten, hagedissen, kleine knaagdieren, kleine vogels). Meeste zijn langeafstandstrekker. Nest in takvork in struiken.

KLAPEKSTER *Lanius excubitor*

L 21-26 cm. Klapekster (ondersoort *excubitor*) broedt in N-Europa in berkenbossen, moerassen, heide en hoogvenen met verspreide dennen. Woestijnklapekster broedt in N-Afrika en op de Canarische Eilanden. Steppeklapekster broedt in noordelijk C-Azië en is langeafstandstrekker; overwintert zuid tot NO-Afrika; dwaalgast in NW-Europa, in Nederland tot en met 2022 vijf gevallen (apr, sep-nov). Groot en gefragmenteerd verspreidingsgebied en deels aanmerkelijke variatie maken toekomstige andere taxonomische indeling mogelijk. Huidige morfologische en genetische gegevens zijn niet eenduidig en meer onderzoek is nodig voor een goed gefundeerde taxonomie. **HERKENNING** Klapekster is *grote, lichtgrijze en witte* klauwier met grote kop, *zwart masker*, zwarte, vrij korte en *stompe vleugels* met *relatief grote witte vlek op handpenbases*, *lange, afgeronde staart* zwart met witte zijden. Loert vanaf uitkijkpost naar prooi, beweegt staart zijwaarts heen en weer; vlucht over grote afstanden diep golvend; bidt soms. ♂ en ♀ bijna gelijk, maar van dichtbij zijn subtiele verschillen te zien, vooral in broedtijd: ♂ heeft geheel zwarte snavel, zwarte of zeer donkere teugel (compleet 'masker') en gemiddeld zwartere slagpennen; ♀ heeft iets lichtere ondersnavelbasis, lichtere teugel en minder zwarte vleugels. In N-Europa heeft adult ♀ fijne grijze bandering op zijborst en flank, ♂ niet (maar in veld moeilijk vast te stellen). Juveniel: bovenzijde vuilgrijs en ongebandeerd; onderzijde vuilwit met dichte bruingrijze bandering. Ondersoort *homeyeri* (van Oekraïne oostwaarts; dwaalgast in NW-Europa) is lichter, met meer wit in vleugels en staart, waaronder grote witte handpenvlek en brede witte vleugelstreep ook op armpennen; grijswit voorhoofd en lichtgrijze mantel. **Woestijnklapekster:** ondersoort *algeriensis* (kuststreken in N-Afrika) is donker, met grijze borst en zonder witte wenkbrauwstreep; ondersoort *elegans* (woestijnen in N-Afrika) is licht, met veel wit op vleugel en staart; ondersoort *koenigi* (Canarische Eilanden) is even donker als *algeriensis*, maar kleiner en vaak met aanduiding van witte wenkbrauwstreep. **Aziatische Klapekster:** ondersoort *pallidirostris* (Steppeklapekster) heeft *grote witte vleugelvlek* (alleen op hand), vaak beige tint op onderzijde, *vrij lange handpenprojectie*, smalle, vrij korte staart en grote snavel en poten; adult ♂ heeft geheel zwarte snavel en zwarte teugel in voorjaar en zomer; juveniel/1^e winter met *lichte snavelbasis*, *lichte teugel*, en *brede beigewitte toppen aan grote dekveren*; on-

dersoort *aucheri* (Levantklapekster; Midden-Oosten, Arabië) als Klapekster in N-Europa, maar ♂ met breed zwart 'masker', tot op voorhoofd reikend (maar minder dan bij Kleine Klapekster), en asgrijze flanken. Juveniele van Woestijnklapekster en Steppeklapekster zijn volledig ongebandeerd op onderdelen (vergelijk juveniele Klapekster). **GELUID** Roep van Klapekster meestal een langgerekte triller, *prrih*; bij onraad een hees *waihk waihk waihk*. Zang zacht en eenvoudig, met metalige of piepende dubbele noot, of diverse korte noten gevolgd door hese triller, ritmisch 1-3 keer per sec herhaald; heeft ook zachte subzang met imitaties.

IBERISCHE KLAPEKSTER *Lanius meridionalis*

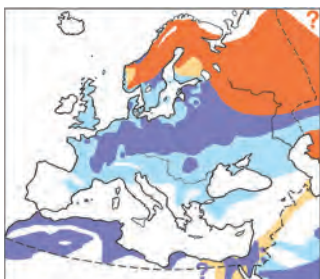
L 23-25 cm. Broedt in Z-Frankrijk en Iberisch Schiereiland in meer open, droog terrein (vaak heides op kalksteen of stenig braakland), met verspreide bomen en dicht struikgewas. Voornamelijk standvogel. Schuw en bij nadering vaak op grote afstand al in dekking verdwijnend. Voedsel voornamelijk insecten en kleine reptielen. **HERKENNING** Formaat als van Klapekster, maar kop iets groter, snavel krachtiger en *staart iets smaller*. Verschilt in verenkleed door: *veel donkerder grijze bovenzijde*, vooral op kruin, achterhoofd en mantel; *grijsroze tint op borst en buik*; *breed zwart 'masker'* en *smalle maar duidelijke witte wenkbrauwstreep* (vaak over snavelbasis krullend); wit op schouderveren smal en beperkt; vrij kleine witte vleugelvlek (*altijd alleen op handvleugel*). Juveniel: kopt patroon minder opvallend en geen roze op onderdelen (wel vaak fijn gemarmerd). Verkrijgt bijna adult-type kleed in laat najaar. **GELUID** Zowel roepen als zang lijken sterk op die van Klapekster, maar geen precieze gegevens beschikbaar.

KLEINE KLAPEKSTER *Lanius minor*

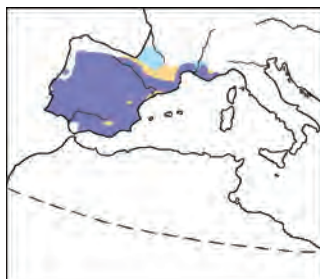
L 19-21 cm. Broedt in open terrein met boomgroepen, meestal in laagland, niet in bos. Vaak op draden langs wegen. Zomergast, als broedvogel in W-Europa steeds zeldzamer wordend; overwintert in Z-Afrika. Dwaalgast in Nederland met tot en met 2022 64 gevallen (mei-begin nov, vooral mei-jun), in België zes sinds 2000. **HERKENNING** Grootte tussen Klapekster en Grauwe Klauwier, met grote ronde kop en dikke, ronde snavel. Zelfde kleuren als Klapekster, maar adult verschilt door *zwart voorhoofd en zwarte voorkruin* (diep zwart en uitgebreid bij ♂, smaller en vaak grijs gevlekt bij ♀), *langere handpenprojectie* en *iets kortere, minder ronde staart*. *Borst en buik licht zalmroze*. Vele adulte hebben in najaar grijs voorhoofd (wellicht voornamelijk ♀♀). Juveniel: geen zwart op voorhoofd, gebandeerd op kruin en mantel, maar niet op onderzijde (bij Klapekster omgekeerd). **GELUID** Roep een Eksterachtig tsjakkend *tsje-tsje*. Zang hard en schreeuwend parkietachtig *tsjilip!*, met tussenpozen vanaf boomtop of dubbel in zangvlucht. Heeft ook

langgerekte zang (meest van ongepaarde ♂♂) met imitaties.

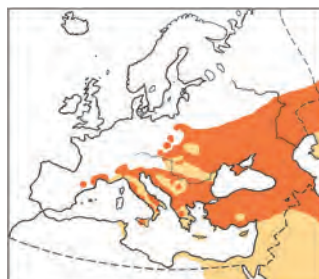
Klapekster

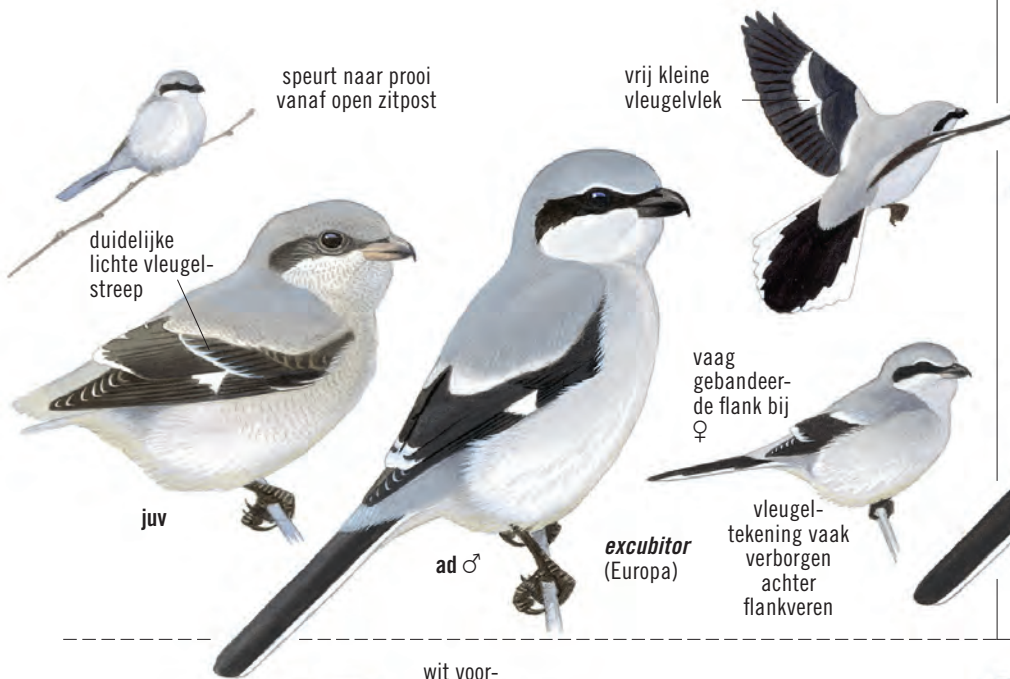
Iberische Klapekster

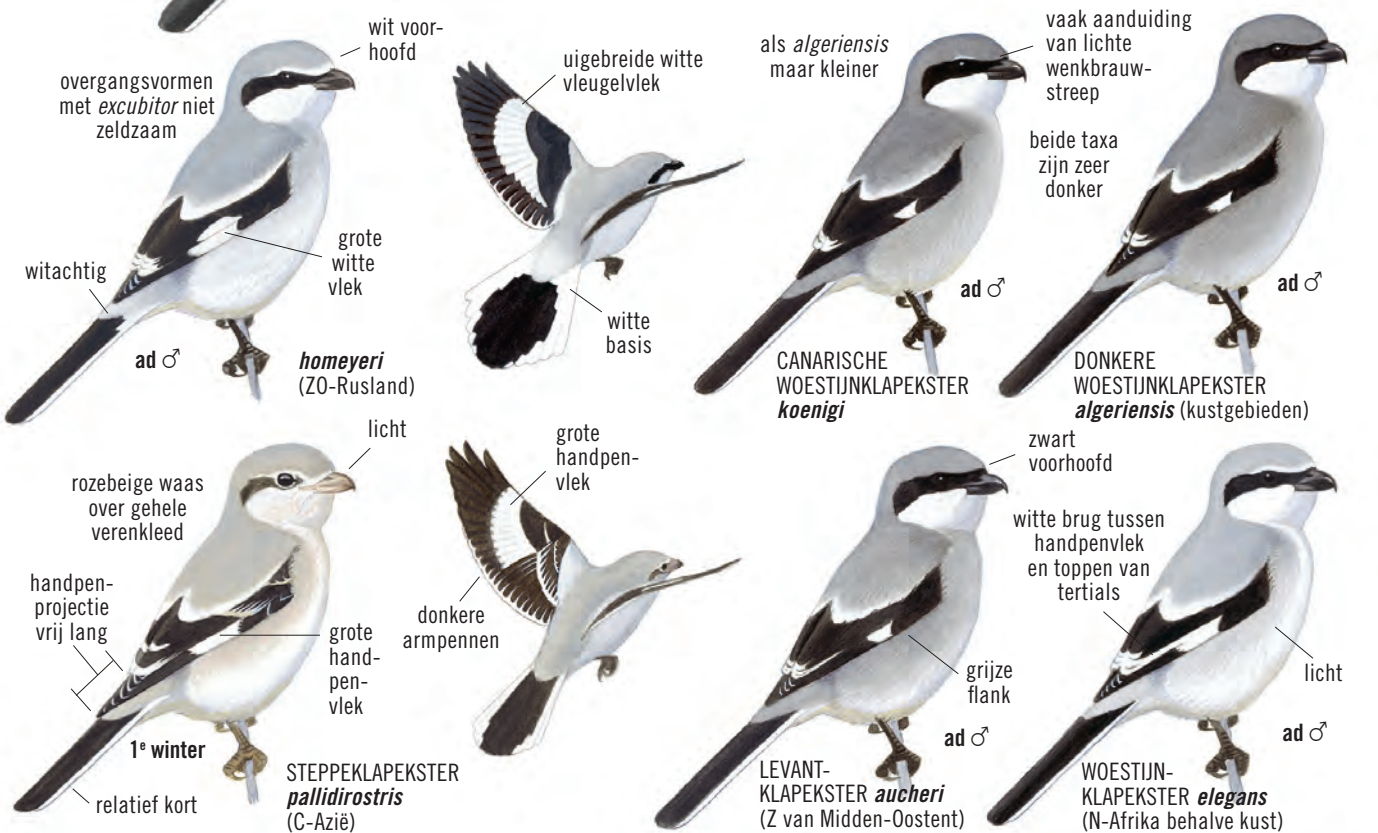
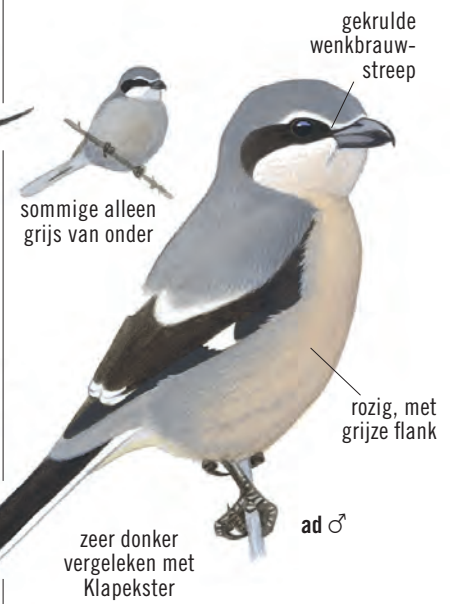
Kleine Klapekster

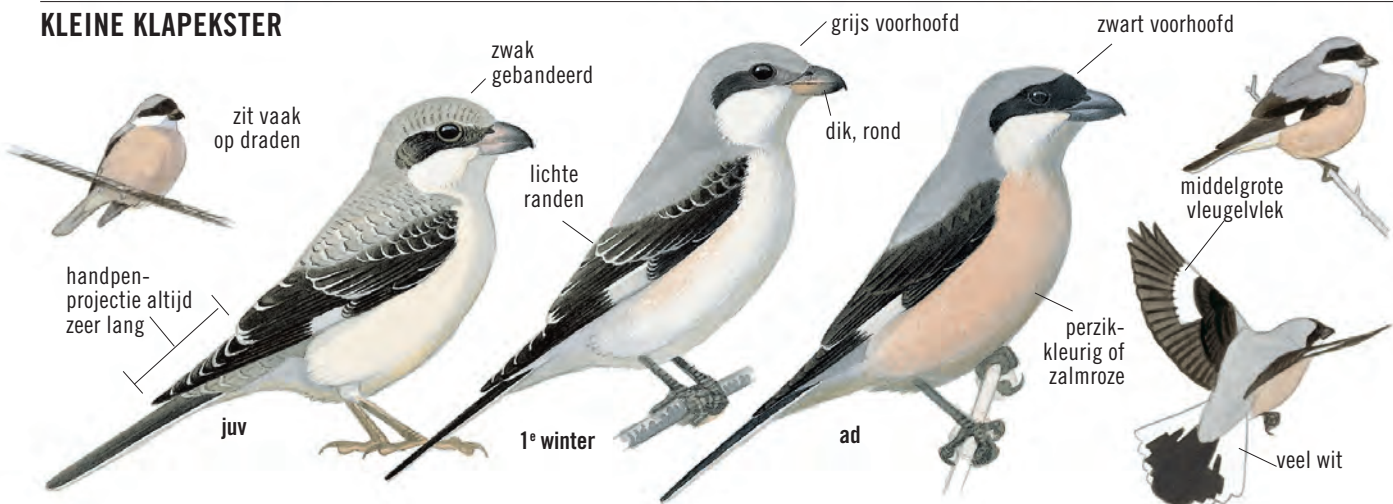
KLAPEKSTER

IBERISCHE KLAPEKSTER

KLEINE KLAPEKSTER

MUSSEN Passeridae

Compacte zangvogels met konische snavel, nauw verwant aan hoofdzakelijk in Afrika voorkomende wevers Ploceidae, maar ook aan vinken (p 390-404). Mussen verschillen onder meer van vinken door eenvoudiger repertoire van geluiden, vaak groter nest, en volledige rui van juveniel naar 1^e winterkleed in zomer. Voedsel bestaat uit zaden en (minder) insecten.

HUISMUS *Passer domesticus*

BJ

L 14-16 cm. Cultuurvolger. Broedt in nabijheid van mensen in landelijke en stedelijke gebieden en is daarom zeer bekend. Standvogel. Sociaal, zelfs in broedtijd, en meestal in groepen. Nestelt onder dakpannen, in luchtkanaal, nis, etc; soms in boom. Hybridiseert met Spaanse Mus. **HERKENNING** Robuust, met breed lichaam en nogal grote kop met *dikke snavel*. Verkleed nogal 'los' en lijkt vaak vaal en 'onverzorgd'. Belangrijkste kenmerken: *zwaar met zwart gestreepte bruine mantel*, in zit *gedrongen houding* met ingetrokken poten, en moeizame, onhandige vlucht met *continu snorrende vleugelslagen*. Adult ♂: *zwarte bef*, zwarte teugel en zwart rond oog. *Kruin grijs* met kastanjebruine zijden. Halszijden witachtig, maar *'wangen' meestal vrij grauw grijs*. Brede witte vleugelstreep. Snavel in zomer zwart. ♀/juveniel: bovenzijde vuil bruin met zwart gestreepte mantel; onderzijde grauw bruinachtig witgrijs. Vaak met duidelijke lichte vuilbeige wenkbrauwstreep. Juveniel ♂ verkrijgt in aug-sep eerste zwarte keelveren van 1^e winter. **GELUID** Grote verscheidenheid aan eenvoudige tsjilpende of kwetterende geluiden; variatie afhankelijk van situatie en stemming. Tijdens balts lange reeksen eenlettergrepige, gescheiden, steeds wat variërende, tsjilpende klanken, bijvoorbeeld *tsjilp tsjev tsjilp tsjelp tsjuurp...* Bij irritatie een typisch ratelend *tsjer'rr'rr'r*.

ITALIAANSE MUS *Passer italiae*

—

L 14-16 cm. Intermediair tussen Huismus en Spaanse Mus. Voorheen beschouwd als 'stabiele hybridepopulatie' tussen deze soorten of als ondersoort van Spaanse Mus. Hybridiseert met Huismus in Z-Alpen. Gelijkende vogels in N-Afrika zijn waarschijnlijk wel hybriden tussen Huismus en Spaanse Mus en geen Italiaanse Mussen! **HERKENNING** Combineert *kastanjebruine kruin* en *witachtige oorstreek* van Spaanse met *ontbreken van zware zwarte vlekking op onderzijde* van Huismus. Vaak *aanduiding van korte witte wenkbrauwstreep* als bij Spaanse. ♀ doorgaans niet te onderscheiden van andere twee soorten. **GELUID** Niet te onderscheiden van Huismus.

SPAANSE MUS *Passer hispaniolensis*

Z

L 14-16 cm. Broedt anders dan Huismus meestal in hoog struikgewas of boomgroepen, vaak in grote kolonies. Bouwt gesloten nest van stro en twijgen; nestelt ook (evenals Huismus) in takken-nest van roofvogels en Ooievaar. Standvogel of kortefstands-

trekker in westen; overwegend trekvogel in oosten. Dwaalgast in NW-Europa; in Nederland tot en met 2022 zeven gevallen met in totaal 17 exemplaren (meeste apr-mei, ook okt). Tijdens *trek overdag* in voor- en najaar (in ZO-Europa) *in typische dichte zwermen* in directe, deinende, lage vlucht met verrassend hoge snelheid. Hybridiseert met Huismus, vooral in N-Afrika. Vrij stabiele hybridepopulaties komen onder meer voor op Malta en Sicilië.

HERKENNING Zelfde bouw als Huismus. ♂ gemakkelijk te herkennen aan combinatie van: *geheel kastanjebruine kruin; veel zwart op keel en borst, verbonden met zwarte schouderveren; grof met zwart gevlekte onderborst en flanken; witte 'wangen'; smalle witte wenkbrauwstreep* (soms boven oog onderbroken); in voorjaar en zomer door sleet overwegend *zwart op mantel en schouders*. ♀: normaliter in veld niet te onderscheiden van Huismus (maar gemiddeld iets grotere snavel, lichtere buik en soms aanduiding van grijze streping op flanken, maar verschillen te vaag voor betrouwbare determinatie). **GELUID** Als van Huismus, maar iets *hoger* en met meer metalige klank. Vaak te horen zijn *snelle monotone* reeksen, *tsjiLIE-tsjiLIE-tsjiLIE...* Geroezemoes van grote kolonies met typische muzikale klank hoorbaar op honderden m.

RINGMUS *Passer montanus*

BJ

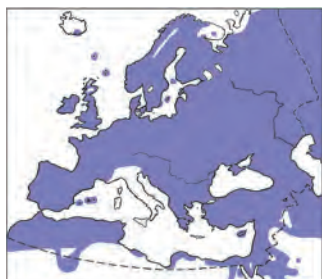
L 12½-14 cm. Broedt in open bebost terrein, meestal nabij landbouwgebied of nederzettingen, plaatselijk net als Huismus rond huizen en in tuinen. Standvogel. Nestelt in natuurlijke boomholte, nestkast of gat in huis. **HERKENNING** Kleiner en zuiverder getekend dan Huismus. Heeft net als deze bruine, met zwart gestreepte mantel, duidelijke witte vleugelstreep, zwarte bef, teugel en snavel, en grijzige onderzijde, maar is te onderscheiden aan: *geheel wijnkleurig roodbruine kruin; zuiver witte kopzijden met grote zwarte 'wangvlek'; kleinere zwarte bef* die niet doorloopt als grote zwarte vlek op borst; *smalle witte halsband* (onderbroken op achterhoofd). Alle kleden gelijk. **GELUID** Lijkt op dat van Huismus, maar kenmerkend is een opgewekt, enigszins nasaal en tweelettergrepig *tsuWITT*. In vlucht vaak een droog *tett-ett-ett-ett*. Zang een snelle reeks *tsvit*-klanken en variaties hierop, iets hoger dan gekwetter van Huismus.

MOABMUS *Passer moabiticus*

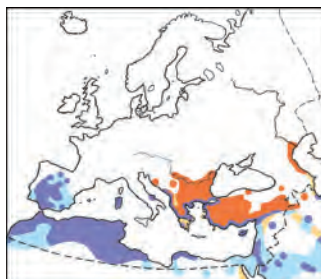
—

L 12-13 cm. Broedt in droog laagland met tamarisken of ander struikgewas in nabijheid van water; niet aan mensen gebonden. Standvogel en nomadisch. Nogal schuw. **HERKENNING** Klein. ♂: *kruin, achterhoofd en 'wangen' grijs* (bruin getint in najaar in vers kleed), kleine zwarte bef, *lichte wenkbrauwstreep (okerkleurig achter oog)* en karakteristiek *lichtgeel op zijhals*. ♀: als *kleine, lichte* Huismus; soms met een spoor van geel op zijhals. **GELUID** Iets zwakker dan Huismus. Roep in vlucht een herhaald, hoog, tweedelig *tsji-vit*. Zang een snel rollend *trirp-trirp-trirp-trirp* of een meer krassend *sriTJA sriTJA sriTJA*.

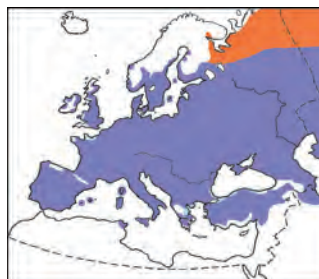
Huisumus

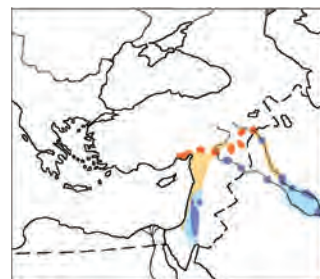
Spaanse Mus

Ringmus

Moabmus

HUISMUS

algemeen in steden en in menselijke omgeving op platteland

grauw, groezelig uiterlijk

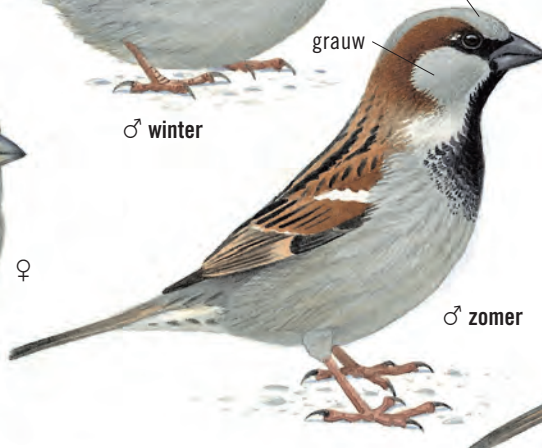

♀

♂ winter

grijs
grauw

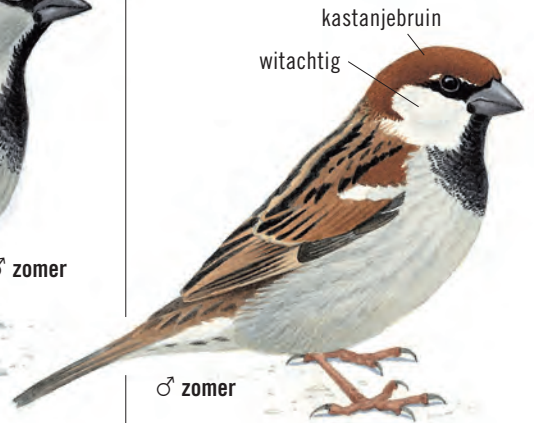

♂ zomer

ITALIAANSE MUS

♀ niet te onderscheiden van ♀ Huisemus

kastanjebruin
witachtig

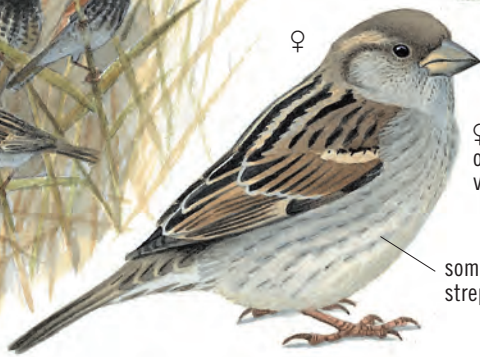

♂ zomer

SPAANSE MUS

niet afhankelijk van mensen

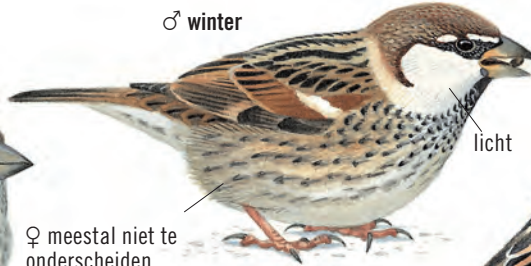

♀

♀ meestal niet te onderscheiden van ♀ Huisemus

soms iets van grijze streping op flank

♂ winter

licht

kastanjebruin

♂ zomer

zwaar met zwart gestreept

RINGMUS

broedt vaak in nestkast of boomholte

juv

donkere vlek op 'wang'

bijna complete witte halsband

wijnkleurig roodbruin

foeragerend tussen stoppels op akker

MOABMUS

♂ najaar

klein

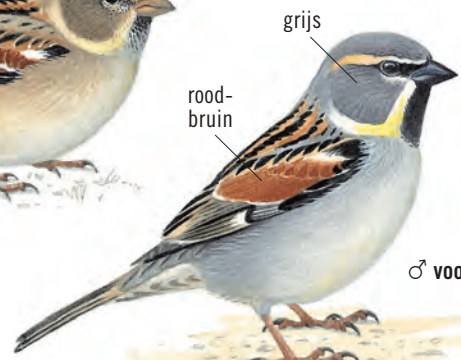
♀

opvallend klein; lichter en 'schoner' dan Huisemus

grijs

roodbruin

♂ voorjaar

ROTSMUS *Petronia petronia*

L 15-17 cm. Broedt in gebieden met kaal terrein: rotsbanken, ravijnen, wadi's, steengroeven, rotsige woestijnen, open terrein met muren, ruïnes en zelfs in gebruik zijnde gebouwen; plaatselijk ook op alpenweiden met rotsblokken en in cultuurlandschap. Standvogel; dwaalgast in NW-Europa (incl België), maar niet recentelijk. Sociaal; buiten broedtijd vaak in grote zwermen. Nestelt in hol of nis in rotsen of muren. **HERKENNING** Nogal groot en *stevig gebouwd*, met brede kop en krachtige snavel. Verenkleeft zwaar gestreept, met markant vleugelpatroon, *brede lichte wenkbrauwstreep*, *donkere zijkrui* en donkere oogstreep. Grootste deel van *witachtige onderdelen zwaar en open met bruingrijs gestreept* (lijkt nogal donker van afstand); *gele vlek op benedenkeel* (vaak moeilijk te zien wanneer vogel ineengedoken zit). Staart donker met *grote witte vlek op buitenste staartpennen* (best in vlucht te zien); *onderstaartdekveren donker met opvallende brede lichte zomen*. Geslachten gelijk. **GELUID** Luidruchtig. Roep een kort, nasaal *vuue*. Bij opwinding een hard trillend *tii-tuur'r'r'r*. Meest kenmerkend is luide, langgerekte roep in glissando, herhaald en gevarieerd als zang, *sle-viejt* of *twjoeIETT*; klinkt enigszins nasaal, krakend en 'verleidelijk'; soms een korter *tvuuIT*.

BLEKE ROTSMUS *Carpospiza brachydactyla*

L 14½-15½ cm. Broedt in droog en heuvelachtig terrein op kale hellingen met verspreide struiken en enige bodemvegetatie. Trekvogel. Nestelt in takvork van boom of dichte struik. **HERKENNING** Vrij slank, met kleine kop en *grote, korte en dikke*, aan uiterste basis gezwollen snavel. Verenkleeft nogal *egaal licht grijsbruin*, zonder duidelijke kenmerken en met ongestreepte mantel. Zwak aangeduide, korte, lichte wenkbrauwstreep, diffuse lichte oogring, twee zeer onduidelijke lichte vleugelsepten; *kleine witte vlekken aan toppen van staartpennen*. Snavel in zomer nogal *donkergrijs* met iets lichtere ondersnavelbasis; in winter lichter grijsbeige. **GELUID** Roep een Groenlingachtig *dvuj*; ook een korte, lage triller, *truu* (kan aan verre Bijeneter doen denken). Zang eenvoudig, schor, 1 sec lang gezoem, *bzruuuuuuuiz*, als insect of elektromotor, soms voorafgegaan door enkele korte inleidende noten, *bz-bz-bzruuuuuiz* (als Grauwe Gors).

INDISCHE ROTSMUS *Gymnoris xanthocollis*

L 13-14½ cm. Broedt in gebied alleen op enkele plaatsen in ZO-Turkije in boomgroepen en boomgaarden (van amandelen, olijven en dadelpalmen), of in droog struikgewas met verspreide bomen. Trekvogel; overwintert in India; keert terug in mei. **HERKENNING** Vrij kleine en *slanke* mus met kleine kop, maar *lange en krachtige, konische, spitse snavel*; grootte van snavel wordt versterkt door vlak voorhoofd en platte kruin (maar kan kruinveren opzetten). Verenkleeft bruingrijs met iets lichtere

buik en *twee witte vleugelsepten*. ♂ te onderscheiden van ♀ door *roodbuine kleine dekveren, gele keelvlek, donkere teugel* en in zomer *zwarte snavel*. Staart recht afgesneden. Poten grijs. **GELUID** Lijkt op dat van Huismus. Roep een doordringend *tsjAH* (als van mini-Alpenkraai). Zang eenvoudig getijlp, kenmerkend snel en met volle, klingelende klank.

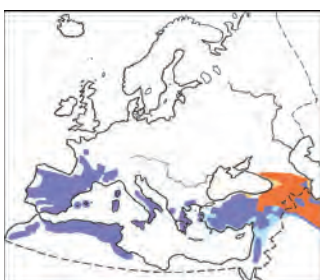
WOESTIJNMUS *Passer simplex*

L 13-14½ cm. Uitgesproken woestijnvogel. Broedt in zandwoestijnen in oases of bij rustplaats voor dromedarissen. Standvogel en nomadisch. Nest in holte (muur etc). **HERKENNING** Als verbleekte, kleine Huismus. Verenkleeft *zeer licht grijsbeige*, als door zon verlicht woestijnzand. ♂ en ♀ zeer verschillend zodra juveniel in zomer naar adult kleed geruid is. ♂: *zwarte bef en teugel* en zwart rond oog; in zomer met *zwarte snavel*; handdekveren, duimvleugel, buitenste grote dekveren, handpentoppen en centra van tertials bruinzwart; *kruin en mantel grijs getint*. ♀: voornamelijk licht beigewit, warmer *okerkleurig op kruin, mantel* en okerkleurige tint op borst. Heeft geen zwarte bef en donkere vleugeltekening bruingrijs in plaats van bruinzwart zoals bij ♂. Lichte snavel wordt doorgaans donkerder in broedtijd. Juveniel: als ♀, maar met nog minder contrasterende vleugeltekening (best te zien op tertials in achteraanzicht). **GELUID** Als van Huismus, maar met meer metalige klank en vermengd met hoog, *tsjie-vie tsjie-vie* (herinnerend aan Witte Kwikstaart). In vlucht vaak Groenlingachtig *tsjuup-tsjuup-tsjuup*.

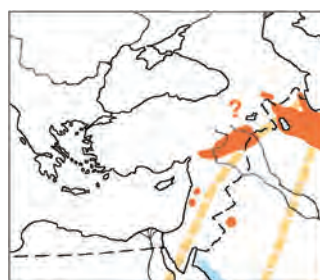
SNEEUWVINK *Montifringilla nivalis*

L 16½-19 cm. Broedt in kale bergen, vaak op 1900-3100 m. Grotendeels standvogel en blijft zelfs in winter vaak op grote hoogte (bij uitzondering tot 1000 m). Foerageert vaak bij restaurants in skigebieden; rusteloos, maar meestal niet schuw. **HERKENNING** Vrij *groot en langwerp*ig, met lange vleugels en opvallende witte banen op vleugels en staart. Op de grond nogal onopvallend dof grijsbruin met lange, smalle, witte baan op vleugel; in vlucht grootste deel van *armvleugel wit*, en *staart wit met zwarte middelste staartpennen* (en smalle zwarte eindband). Mantel en rug dof aardbruin; kop grijs; onderdelen vuilwit met kleine en vaak diffuse zwarte bef. Snavel zwart in zomer, ivoorgeel in winter. Vlucht snel en krachtig, golvend over grote afstanden. ♂ en ♀ gelijk. **GELUID** Rijk repertoire. Roepjes onder meer een hees *zjiih*, een krakend, miauwend *mjeh*, een kort *tie tie zuu* en (vaak wanneer nerveus) een rollend *tir'r'r* als van Kuifmees; soms ook een klepperend *tsjett-tsjett-tsjett-tsjett*. Zang vanaf rotsblok of in circelende glijvlucht musachtig, variabel, aarzelend en hortend met steeds terugkerende droge, geforceerde trillers. Heeft ook een zachte, kwetterende subzang.

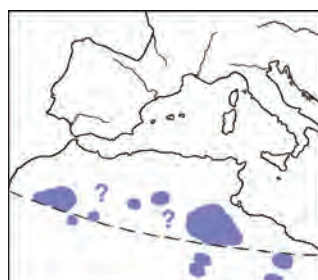
Rotsmus

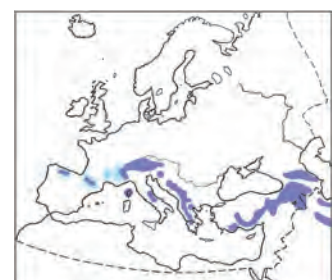
Bleke Rotsmus

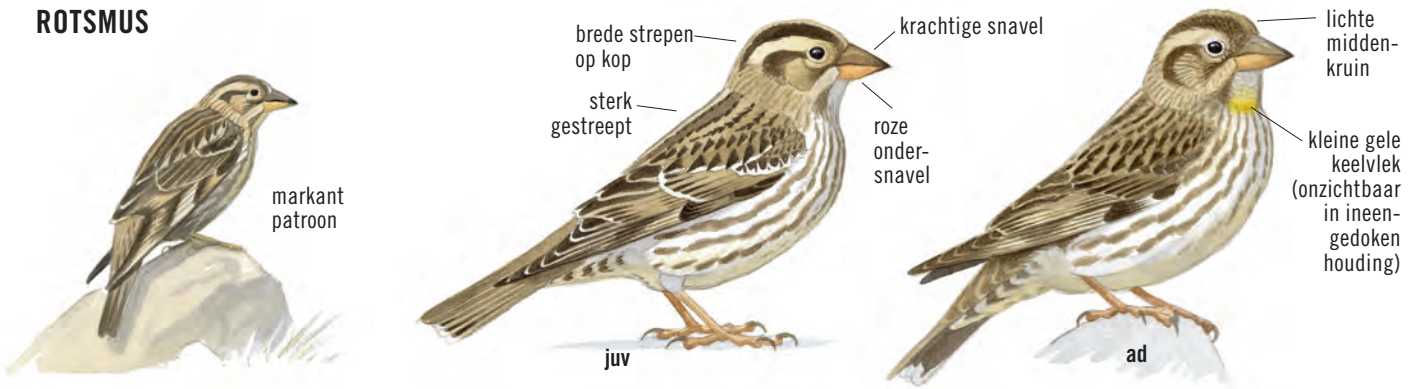
Woestijnmus

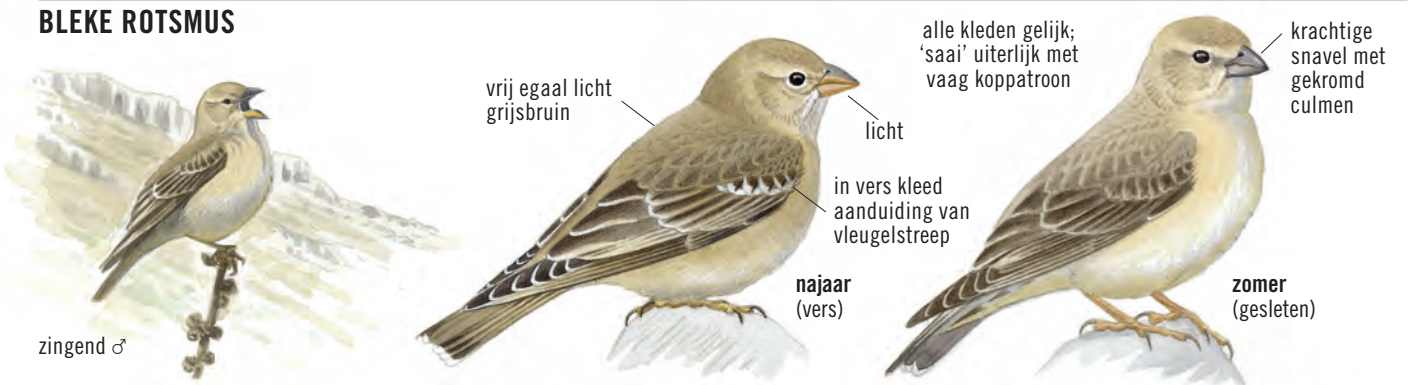
Sneeuwvink

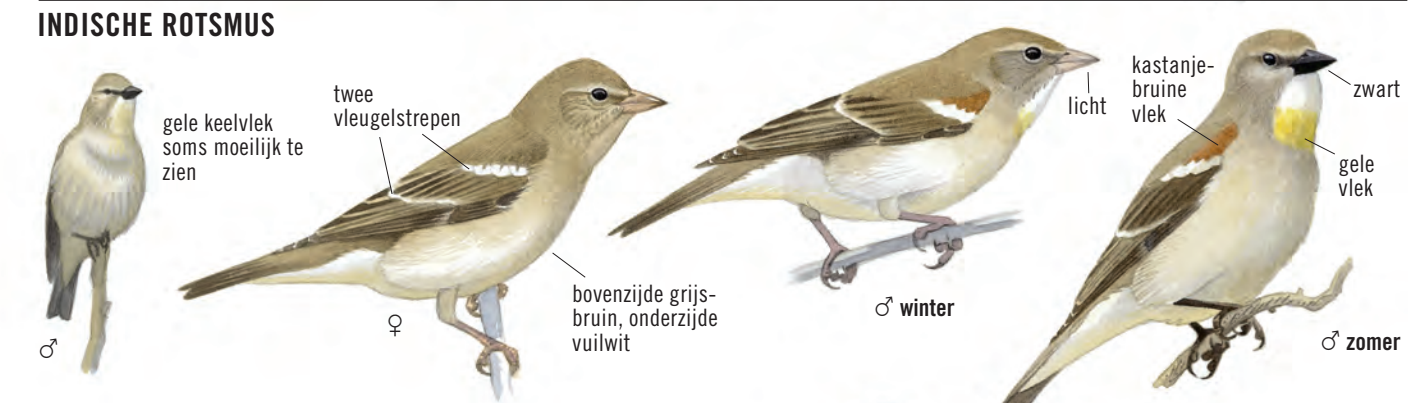
ROTSMUS

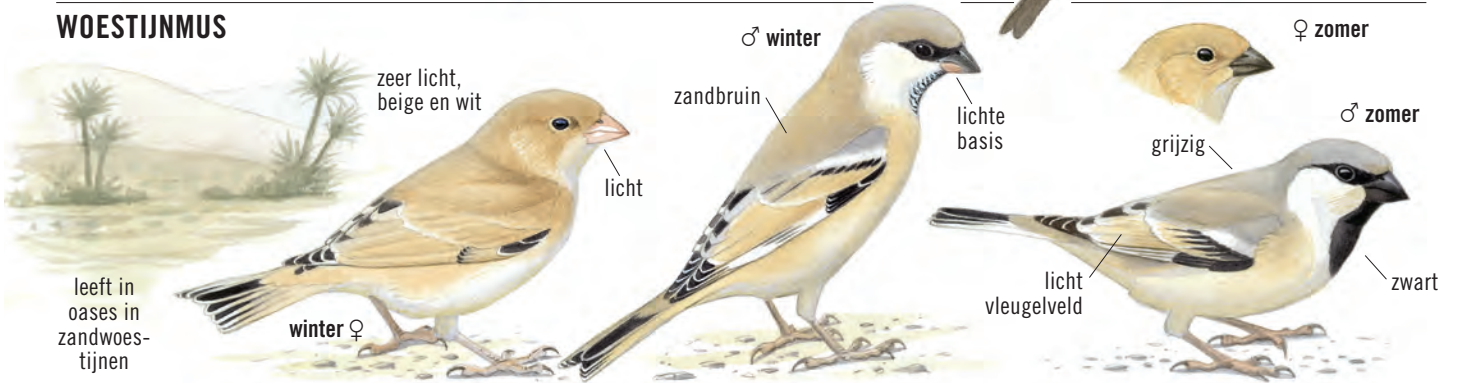
BLEKE ROTSMUS

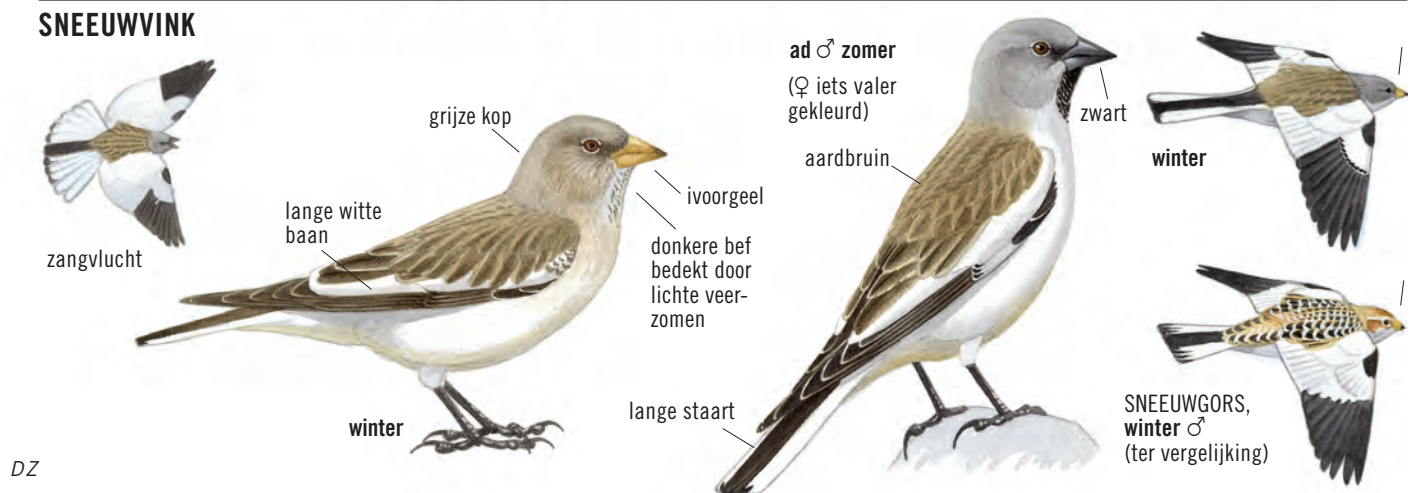
INDISCHE ROTSMUS

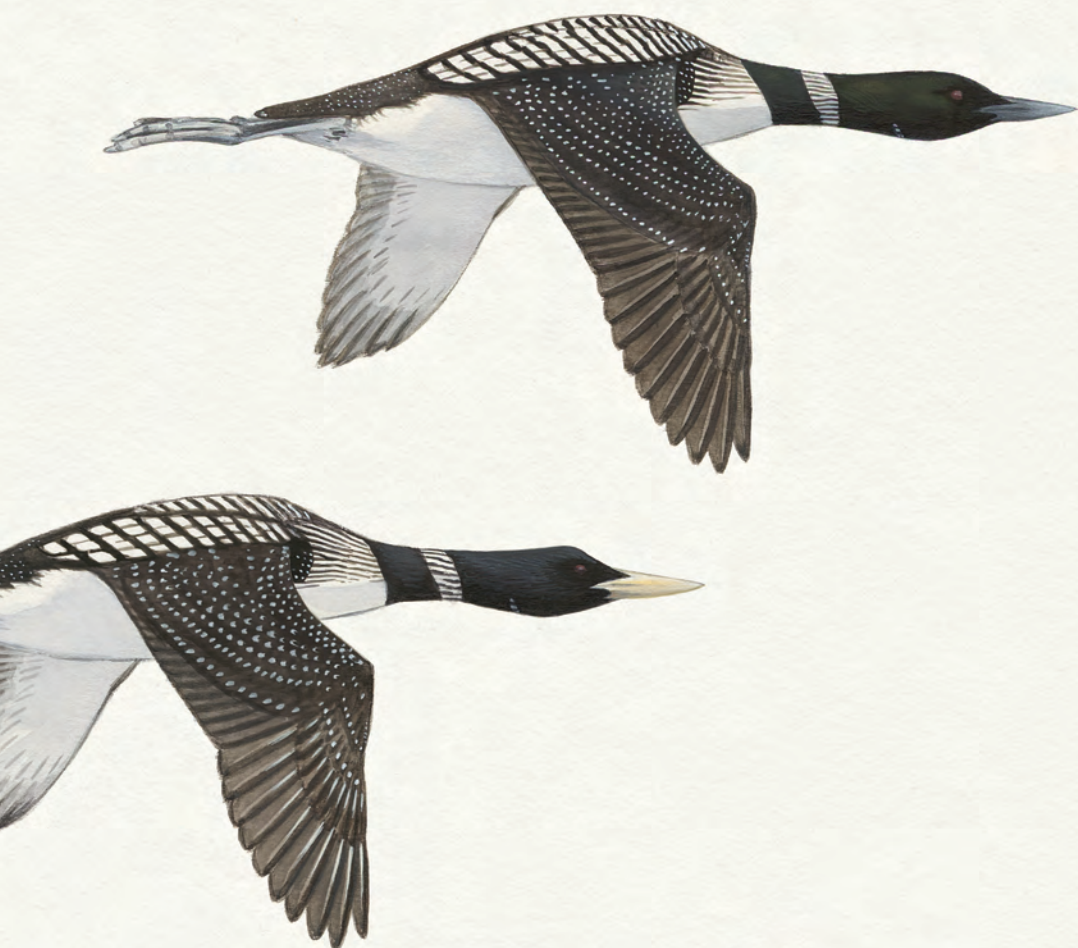

WOESTIJNMUS

SNEEUWVINK

DE BESTE VOGELGIDS IN PRACHTFORMAAT

Vogels is een luxe uitgave van de volledig geactualiseerde, derde editie van de ANWB *Vogelgids van Europa*, die in 2023 verscheen. Dit is hét standaardwerk voor elke vogelliefhebber en wordt beschouwd als een van 's werelds beste handboeken over vogels. In deze vogelgids vind je alle ruim 900 vogelsoorten van Europa, inclusief Noord-Afrika en grote delen van het Midden-Oosten. Van elke soort staan alle gegevens overzichtelijk op één pagina, met de afbeeldingen ernaast. Deze koffietafeleditie is niet alleen prachtig om doorheen te bladeren, maar ook handig voor de determinatie.

9 789043 935142

www.kosmosuitgevers.nl

**KOS
M•S**

Vogelbescherming
NEDERLAND

anwb